

MİMARLIK VE HUKUK İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA ANKARA ADLİYESİ BALGAT EK HİZMET BİNASI ÜZERİNE NOTLAR*

Duygu HATİPOĞLU AYDIN**

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3153-5310>

DOI: 10.30915/abd.769374

Makalenin Geldiği Tarih: 16.09.2019 **Kabul Tarihi:** 03.06.2020

* **Bu makale hakem incelemesinden geçmiştir ve TÜBİTAK-ULAKBİM Veri Tabanında indekslenmektedir.**

** Dr. Öğr. Ü. / Hacettepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Anabilim Dalı.

ÖZ

Hukuk ve mimarlık, mesajları olan, bu mesajları muhataplarına ileten, sembollere dayalı ve anlatılara sahip iki alandır. Adliye binaları, bir anlatının tasarımsal ifadesi olarak, hukuk ve mimari arasındaki ilişkinin ve ortaklığın görülebileceği yerlerden biridir. Mimarlık ile hukuk arasındaki ilişkiyi dünyadaki ve Türkiye'deki adliye binaları, Ankara'daki adliyelerin tarihi üzerinden görmek de mümkündür. Hukuk ve mimari, mekan ve adalet ilişkisinin somutlaştığı yerlerden biri olan, "Ankara Adliyesi Balgat Ek Hizmet Binası" da, her ne kadar bir adliye olarak tasarlanmasa da, hukuk işlerine ve adalet anlayışına dair birtakım mesajlar barındırmaktadır. Binanın adliye yapılması usulü ve süreci ile hali hazırdaki kullanımı, Türkiye'de hukuk uygulamasının yansımaları olarak okunabilir.

Anahtar Kelimeler: Adliye binaları, hukuk-mimarlık ilişkisi, mekan ve adalet, mahkeme mimarisi, Ankara adliyeleri.

NOTES ON ANKARA COURTHOUSE BALGAT
BUILDING IN THE CONTEXT OF THE RELATIONSHIP
BETWEEN ARCHITECTURE AND LAW

ABSTRACT

Law and architecture are two areas that have messages, that communicate those messages to their interlocutors, that are based on symbols and have narratives. In courthouses that are the design and schematic expression of a narrative, we can see the relationship and partnership between law and architecture. It is also possible to see the relationship between architecture and law through the history of courthouses in the world and Turkey and courthouses in Ankara. “Ankara Courthouse Balgat Building” is one of the places that the law- architecture, and space- justice relationship fade in. Although this building is not designed as a courthouse, it contains several messages on legal affairs and the understanding of justice. The procedure and process of building becoming a courthouse and its current use is a reflection of the Turkish law practice.

Keywords: Courthouses, law and architecture, space and justice, courthouse architecture, courthouses of Ankara.

GİRİŞ

Bir bina bize ne anlatır? Binayı yalnızca işlevine uygun şekilde mi görürüz? Bir ev, bir işyeri, alışveriş merkezi, idare binası? Kapısının tarzı, penceresinin biçimi, uzunluğu, yapımında kullanılan malzeme, tasarımı, onu tasarlayanlar ve tasarlandığı dönem, insanlar, alışkanlıklar ve yaşantılarla ilgili de bir şeyler anlatır.

Peki yasalar bize ne anlatır? Yasa yapım tekniğinden, düzenlediği konuya, dilinden yapısına incelendiğinde, bir yasa – ya da yasalar bütünü- coğrafyaya, tarihe olduğu kadar, iktidara dair de izler taşır. Yasa, yapıldığı dönemin ruhunu taşır; yaşantılar, alışkanlıklar, eğilimler, önemsenen konular, heyecanlar... O halde bir bina ile bir yasa arasında, bize anlattıkları bakımından pek çok benzerlik bulunabilir.

Peki mimarlık ve hukuk arasında nasıl bir ilişki vardır? Mimarlık da hukuk gibi mesajları olan ve bu mesajları muhataplarına ileten, sembollere dayalı bir alandır. Hukuk da mimarlık da iletişim kurarlar, mekanlar inşa ederler ve hareketlerimizi düzenlerler.^[1] Her ikisi de yaşam dünyasını şekillendiren bir gücü ihtiva eder; anlatının gücünü:

Adaletin kuralları ve ilkeleri, hukukun resmi kurumları ve bir toplumsal düzen uzlaşısı, elbette bu dünya için önemlidir ama bunlar normatif evrenin küçük bir parçasıdır. Hukuksal kurumlar ya da emirler seti onu konumlandıran ve ona anlam veren anlatılardan ayrılamaz. (...) Hukuk, bir kez onu anlamlandıran anlatılar bağlamında anlaşıldı mı, yalnızca uyulacak bir kurallar sistemi değil, içinde yaşadığımız dünya haline gelir.^[2]

Hukuk, adalet ve adalet yönetimine dair teoriler, kavramlar ve temsiller, hukuk mekanlarının fikrinin ve dönüşümünün arkasındaki ana faktörlerdir. Adalet mekanları her zaman hukuk ve adaletin, egemenliğin, devletin hakim algılanma biçimlerine göre düzenlenmiştir.^[3] Aslında adliyeler bir nevi arayüzdür. İki şey arasında iletişim kurulabilmesi için bir araç vazifesi görür arayüzler. Hukuk ile toplum arasındaki arayüzlerden biri de mekandır.

[1] Patrícia Branco, “Questioning the Connection Between Access to Law and Justice and Courthouse Architecture”, Oficina do CES (Portekiz: Centre for Social Studies, University of Coimbra, Eylül 2010), s. 2-3.

[2] Robert M. Cover, “Foreword: Nomos and Narrative”, *Harvard Law Review* 97 (1984 1983): 3-4.

[3] Branco, “Questioning the Connection Between Access to Law and Justice and Courthouse Architecture”, s. 3.

Elbette mekan tek başına adalete ya da hukuka, hukuk sistemine dair her şeyi söylemez ama örneğin yasaların dili, yasa yapım tarzı (torba yasalar vb), hukuken korunan değerler gibi, mekan da hukuk ve adaletin arayüzleri olarak hayat bulur. O halde adliyeler de, insanlarla hukuk sistemi arasında iletişim kuran bir arayüzdür. Örneğin Balgat adliyesi her şeyden önce kamusal bir hizmet olan adalet hizmetlerinde bir tutumun ifadesidir; eğretilik, belirsizlik, öngörülemezlik bunun bir parçasıdır. Binanın kiralama usulü kamusal hizmetlerin sürekliliği ve düzensizliği ilkelerinin zedelenmesine işaret eder, bu da ‘kamu’ fikrinin yargısal işlev yönünden de zarara uğratıldığı bir pratik olarak karşımıza çıkar. Binanın fiziksel özellikleri, verilen hizmetin kalitesini, dolayısıyla memnuniyeti ve yargıya güveni de etkiler. Yargının önemli unsurlarından biri olan avukatları dışlayan mekan, avukatların yargı düzenindeki mevcut durumunu özetlemektedir.

Bu çalışmanın iskeletini mimarlık ile hukuk arasındaki ilişki oluşturmaktadır. Çalışmanın hedefi, mimarlık ve hukuk arasındaki değişen ilişkiyi anlamaya çalışmaktır. Bunun için farklı disiplinlere başvurulmuştur. Birinci kısımda mimarlık ve hukuk ilişkisi irdelenmeye çalışılmıştır. Mekanın inşasını, üretim ilişkilerinin toplumsal yansımalarının bir sonucu olarak ele aldığımızda, adliyeler de, adalet anlayışının yansımaları olarak görülebilir. Bu bölümde, hukuksal işlerin yürütüldüğü yerlerden en önemlisi olan adliye binalarının tarihine kısaca değinilmiştir. Burada adliye mekanlarının belirli bir hukuk anlayışını yansıttıkları iddia edilmektedir. Dünyada modern hukukun yapıları/mekanları olan adliye binalarının tarihi ve anlamı üzerine değerlendirmeler yapıldıktan sonra, Ankara adliyelerinin tarihçesine yer verilmiştir. İkinci kısımda mekanın ve hukukun etkileşimi tartışılmıştır. Burada mekanın modern hukukun vaad/uygulama ikiliğini nasıl yansıttığı değerlendirilmiştir. Üçüncü kısımda Ankara'nın Çukurambar semtinde bulunan ve gayriresmi adını giriş katındaki restoranın markasından alan, resmi adıyla “Ankara Adliyesi Balgat Ek Hizmet Binası” olan adliye örneğinin mimari yananamlarının hukuk uygulamasıyla örtüşüp örtüşmediği ve hukukun dönüşümüne bir örnek olup olamayacağı değerlendirilecektir. Balgat adliyesinin mimari göstergeler açısından irdelenmesi yanında, hukuksal işlere dair “vaat”leri ve mevcut durumu, genel olarak binanın tercihi, hizmete girme usulü ve bina kullanıcıları açısından değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Mekan-Adalet ve Mimari-Hukuk İlişkisi

Winston Churchill, 1943'te, Britanya Avam Kamarası huzurunda, bir Alman bombardımanında yıkılan binanın nasıl yeniden inşa edileceği sorusunu şu şekilde cevaplar: “*Biz binaları biçimlendiririz, sonrasında binalar bizi biçimlendirir.*”^[4]

Binanın kendisi bir mekandır ve geniş toplumsal mekanın bir parçasıdır. Henri Lefebvre, mekanı üretim ilişkilerinin sadece bir ‘ürünü’ olarak görmez, “bir ürün olan mekan, etki ya da tepki yoluyla bizzat üretime müdahale eder.”^[5] Mekan statik değildir ve diyalektikleşir. Hem ürün hem de üretici olan mekan, ekonomik ve toplumsal ilişkilerin dayanağıdır. Toplumsal mekan, üretim tarzının sonucu ve gerekçesi olarak varlık kazanırken, aynı zamanda üretim tarzıyla birlikte değişir, yani toplumlar değiştikçe mekan da değişecektir.^[6] Bina ise, ürün-üretici mekanın temsillerinden biridir. Üretim ilişkileri belirli güç ilişkilerini içerir, bunlar da toplumsal mekan içinde gerçekleşirler ve “mekan bunların temsillerini binalarda, anıtlarda, sanat eserlerinde içerir.”^[7] Mekan, üretim ilişkilerinin toplumsal bir sonucu ve aynı zamanda onu yeniden üreten bir yerdir; içinden çıktığı toplumsal ilişkilerin hem yansımasıdır hem de o ilişkileri, o ilişkilere dair kavramları yeniden şekillendirir.

Mekanın tasarımının bir biçimi olarak mimarlık da, tıpkı mekan ve elbette hukuk gibi, bir anlatıya sahiptir. Anlatı, mimariye modeller, çizimler ya da diğer ifade biçimleri yoluyla, tasarımın illüstrasyonu olarak dahil olur. Mimari ifadenin bir yönü, yani tasarımın ne söylediği, temsil olarak anlatıyla ilgilidir. Anlatı, binaların, yerlerin semantik/anlamsal ifadesiyle ve toplumsal, kültürel mesajların dışavurumuna mimarının katkısıyla ilgilidir. Mimari, anlamı belirtmenin yanında sosyal ilişkileri ve mekanları düzenleyerek anlamın inşasına da katkı sunar.^[8]

[4] Norman Spaulding, “The Enclosure of Justice: Courthouse Architecture, Due Process, and the Dead Metaphor of Trial”, *Yale Journal of Law & the Humanities* 24, sy 1 (08 Mayıs 2013): 311, <http://digitalcommons.law.yale.edu/yjlv/vol24/iss1/16>.

[5] Henri Lefebvre, *Mekanın Üretimi*, çev. Işık Ergüden (İstanbul: Sel Yayıncılık, 2014), 24.

[6] Lefebvre, s. 24.

[7] Lefebvre, s. 62.

[8] Sophia Psarra, *Architecture and Narrative-The Structure of Space and Cultural Meaning in Buildings* (New York: Routledge, 2009), s. 2.

Hem mekanda hem de mimaride vurgulanan ortak nokta, her ikisinin de belirli bir tarihsel anın, dolayısıyla belirli üretim ilişkilerinin, o üretim ilişkilerine içkin güç ilişkilerinin, iktidarın hem sonucu, yani ürünü olmaları, hem de o geniş toplumsal ilişkileri ve kültürü yeniden üreten araçlar olarak işlemeleridir. Bu özellikler hukuk için de söylenebilir. Hukuk da, belirli bir tarihsel dönemin, belirli üretim ilişkilerinin bir sonucudur ve o ilişkileri hem sürdürür hem de yeniden üretir.^[9] O halde adalet mekanı adıyla inşa edilen yerler, yani günümüzde adliyeler, bir yandan adaletin tesis edildiği^[10], diğer yandan adalete yüklediğimiz anlamı ve adalet kavramını biçimlendiren yerler olarak değerlendirilebilir. Bir başka deyişle, adaletin tesis edildiği mekanlar, bizim adalet hakkındaki düşüncelerimizi de şekillendirir. Adalet işlerinin gerçekleştirildiği bir binanın tasarımı ve mahkeme salonunun fiziksel koşulları gerek hukuk sistemi, gerek adalet pratiği hakkında hem fikir verecektir, hem de mevcut ilişkileri o tasarımın fiziksel koşullarında sürdürecektir ve yeniden üretecektir.

Hukuk ve mimarlık arasındaki ilişkinin somut göstergesi, mekanın tasarimsal bir yansıması olarak kabul edilebilecek adliye binalarıdır. Bu binaların tasarımı, dış cepheleri, etraflarındaki heykel veya anıtlar, isimleri, yapıldığı dönemin adalet anlayışına dair doğrudan mesajlara sahiptir. Hukuk ve mimarlık ilişkisinin irdelenebileceği bir başka alan da binaların içidir. Binaların içinde bulunan mahkeme salonu, mahkeme kalemi, hakim-savcı-avukat odaları, bekleme salonları ve benzeri yerler hukuk uygulamasının özelliklerini yansıtır. Örneğin duruşma salonlarının fiziksel düzeni, hakim-savcı-avukatlara ayrılan yerler, izleyiciler, sanıklar, mağdurlar için çevrelenen alanlar, dosyaların muhafaza edildiği dolaplar, yeni teknolojilerin dahil edilmesi gibi unsurlar hukuksal işleyişe dair pek çok şey anlatır.^[11]

[9] Kapitalizm, hukuk ve siyaset ilişkisi ile liberal hukuk sisteminin özellikleri ve eleştirisi için bkz. Şefik Taylan Akman, *Hukuk ve Politika İlişkisi- Hukukun Ekonomi Politik Analizi ve Liberal Hukuk Düzeninin Eleştirisi* (Ankara: İmge Kitabevi, 2016).

[10] Adaletin adliye mekanında tesis edildiği sadece sınırlı bir iddiadır. Bu iddia mevcut hukuksal düzenin iddiasıdır. Esasen adaletin ne olduğu, kime göre ve neye göre tesis edildiği göreceli ve ideolojiktir.

[11] Burada, yargısal faaliyetin her unsuru ve bu faaliyet kapsamında kurulan her ilişki gösterge çözümlemesine konu edilebilir, ancak bu, Uzun'un da belirttiği gibi, hukuk göstergebilimi değil, hukukta göstergebilim uygulamaları olabilir. (Ertuğrul Uzun, *Hukuk Göstergebilimi* (İstanbul: Nora Kitap, 2017), s. 30). Ayrıca, gösterge çözümlemesi açısından, adli işlerin yürütüldüğü mekanların tarihi uzundur ve bu mekanlar yalnızca adliyelerle sınırlı değildir.

Adliye Binaları ve Mahkeme Salonları Üzerine

Mimarlık tarihi içinde adalet mekanlarının yeri ayrıdır. Günümüzde adli işler, genellikle adliye denilen, sadece hukuksal işlere özgülenmiş yerlerde cereyan ediyor.^[12]

Antik Yunan'a kadar geri giden bir tarihsel süreç içinde, yargılamalar için her zaman özel yerler belirlenmiştir. Homeros, yaşlıların uyuşmazlıklar hakkında karar verdiği yerler olarak “kutsal döngü içindeki cilalı taşlar”dan bahseder.^[13] İngiltere’de “müzakere tepeleri”nin varlığı ya da “ağaç altında adalet dağıtmak” duvarların sarmalamadığı bir ortamda, açık havada yargılama etkinliklerine ev sahipliği yapıldığını gösterir.^[14] Yargılamalar ve diğer hukuksal işler için özellikle ortaçağda çok amaçlı mekanlar, örneğin hanlar, konaklar, hükümet binaları, kent meydanları kullanılırken, kaynakların genişlemesi, hukuk pratiğinin artan şekilde formelleşmesi gibi sebeplerle, amaca yönelik binalar inşa edilmeye başlanmıştır. Binaları tasarlayanlar ve inşa edenler binaların iç ve dış özelliklerinin sembolik ve fonksiyonel anlamına daha fazla dikkat etmeye başlamışlardır.^[15] Özellikle 18. yüzyıl ortalarından 19. yüzyıl son çeyreğine kadar neoklasik akım, Fransa’da güçlenmiş ve tüm Avrupa’yı etkilemiştir. Neoklasik akımın ortaya çıkışında, 18. yüzyıl sonundan itibaren Eski Rejim’in monarşik sistemlerinin bunalımı sonucu ortaya çıkan siyasal devrimler ve bağımsızlıklar etkiliydi.^[16] Geçmişin referanslarını modernleştirme iradesinin bir ifadesi olan neoklasisizm bir kolaylık ve rahatlık tavrı olarak görülmüş, entelektüeller ve devlet adamları tarafından da desteklenmişti.^[17] Ön cephesinde büyük sütunların olduğu adliye binaları,

[12] Hükümet binalarının bir bölümünde yargısal işlerin yürütülmesi, ayrı adliye binalarının olmadığı yerlerde yaygın bir uygulamadır. Bu mekansal kullanım ve bir aradalık, aslında kuvvetler ayrılığının derecesine de işaret eder. Mekansal olarak bağımsız olamayan bir yargı hizmetinde, yargının bağımsızlığı da sorgulanabilecektir.

[13] Richard Mohr, “In Between: Power and Procedure Where the Court Meets the Public Sphere”, *The Journal of Social Change and Critical Inquiry*, sy 1 (1999), https://www.academia.edu/1004516/In_Between_Power_and_Procedure_Where_the_Court_Meets_the_Public_Sphere.

[14] Linda Mulcahy, *Legal Architecture: Justice, Due Process and the Place of Law* (Routledge, 2010), s. 15-16.

[15] Spaulding, “The Enclosure of Justice”, s. 321.

[16] Gerard Monnier, *Mimarlık Tarihi*, çev. İsmail Yerguz (Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2013), s. 111.

[17] Monnier, s. 118.

o dönemde Berlin, Münih, St. Petersburg, Washington D.C., Londra, Paris gibi şehirlerde yaygınlaşmıştı. Binaların ön cephesi, Yunan ve Roma'nın sütun biçimli mimarisinin karkas tasarımına dayanıyordu. Hukukun işletileceği ve adaletin sağlanacağı bir mekan, süreklilik ve inanç ifade etmeliydi. Bunlar ise yasalara ve devletin anayasal yapısına saygı duyulmasını ummakla mümkün olabilirdi. Binaların cephesi, özgürlük ve otoritenin çoğulcu, demokratik bir toplumda, soyutlamaların ve uzak ümitlerin somut bir şekle sokularak nasıl uzlaştırılacağına dair kaygıları vurguluyordu.^[18]

Fotoğraf 1: United States Supreme Court Building

Benzer bir değerlendirme, 'US Supreme Court' için de yapılmıştır. 1935'te yapımı tamamlanan ve planlamasında, binanın, yargı organının bağımsız karakterini ve federal sistemin itibarını ifade etmesi beklenen Supreme Court'un sütunlu girişi yargısal yetkiyi, yargı gücünü sembolize eder.^[19] Binanın tepesinde oturan alınlık mahkemeyi tapınak olarak temsil eder ve çatı katını çerçeveler. Ayrıca buradaki üçgen biçimli çatı, adaletin belirli bir mantıkla ilişkisine işaret eder.^[20]

Batı hukukunun üçlü bir yapı üzerine kurulduğu söylenebilir. Martin Shapiro'nun "*the logic of triad*" olarak adlandırdığı bu üçlü yapıda, aralarında anlaşmazlık yaşayan ve bunu çözemeyen taraflar, çözüme ulaşmak için

[18] Spaulding, "The Enclosure of Justice", s. 325-26.

[19] John Brigham, *Materal Law- A Jurisprudence of What's Real* (Philadelphia: Temple University Press, 2009), s. 146.

[20] Brigham, s. 150.

üçüncü bir kişinin yardımını isterler. Bu üçlü uyuşmazlık çözüm yolu, evrensel politik bir fenomen olarak mahkeme yapısının mantığını oluşturur.^[21] Üçgen biçimli çatı, yargılamaya dair bu mantığı ifade eder; uyuşmazlığın iki tarafının eşit olarak dengede olduğu ve bir davanın görüldüğü ya da karar verildiği kurumsal bir dizi.^[22]

Adliyeler, mahkeme salonları gibi ‘ortam’lar, esasen bizim adalet ideallerimizle ilişkimizin fiziksel bir ifadesidir ve adaletin ya da adalet pratiklerinin bulanık tarihini de yansıtır.^[23] Örneğin Federal Alman Mahkemesi’nin içinde kullanılan cam, Üçüncü Reich’in korkuları ardından somut ve aynı zamanda mecazi bir şeffaflık yaratmak içindir.^[24] 2004’te Johannesburg’da, bir zamanlar Nelson Mandela’nın ve bir çok kişinin hapsedildiği yüksek güvenli hapishanenin bulunduğu bölgede kurulan mahkeme hakkında Mandela şunları söylemiştir:

Mahkemenin fiziksel temelleri, Old Fort hapishanesinin karanlık köşelerinde, hücrelerinde ve koridorlarında işlenen suçların acısı ve işkencelerin korkunç hatıraları üzerinde yükselecek. O dehşetli dönemin küllerinden doğarak bu yeni kurum, Güney Afrika’nın bu uçuruma asla geri dönmeyeceği ve gerçekten de herkes için daha iyi bir yer olduğu yönündeki güven ve iyimserliğimizin gelecek nesil için bir hatırlatıcısı olacaktır.^[25]

Bu yeni binanın, *apartheid* sonrası idareyi sağlamlaştırma ve geçmişin adaletsizliklerini anma olarak iki yönlü bir işlevi vardı. Buradan yola çıkarak hukuk binalarının her zaman otoritenin anıtsal mizansenleri ya da fermanları olduğu belirtmek mümkündür.^[26]

Sadece adliye binaları değil, mahkeme salonları da hukuk ve mekan ilişkisine dair anlamlar barındırıyor. Özellikle mahkemelerin iç tasarımının, görülen davaların çıktılarını belirleyip belirlemediği, mahkeme ortamının

[21] Martin M. Shapiro, *Courts-A Comparative and Political Analysis* (Chicago: The University of Chicago Press, 1981), s. 1.

[22] Brigham, *Materal Law- A Jurisprudence of What’s Real*, s. 150.

[23] Linda Mulcahy, “Architects of Justice: The Politics of Courtroom Design”, *Social & Legal Studies* 16, sy 3 (2007): 383.

[24] Mulcahy, s. 384.

[25] Carrol Clarkson, *Drawing the Line- Towards an Aesthetics of Transnational Justice* (New York: Fordham University Press, 2014), s. 78.

[26] Alex Jeffrey, “Legal Geography 1: Court Materiality”, *Progress in Human Geography*, 2017, s. 5, <https://doi.org/10.1177/0309132517747746>.

hukuk ve adalet hakkındaki genel algıyı nasıl şekillendirdiği, hukuk ve güç ilişkilerinin, politikanın mahkeme salonuna nasıl yansıdığı hakkında pek çok çalışma bulunuyor. Bunlardan birinde, Linda Mulcahy, 19. yüzyılda mahkeme salonunun yapısının nasıl değiştiğinden bahsederken, dönemin üretim ilişkilerine ve yeni sınıfların doğuşuna da değinir. 18. yüzyıl sonu ve geç 19. yüzyıl arasında hukuksal işlere özgülenmiş büyük anıtsal yapılar, yasal muamelelere belirgin bir onur ve ağırbaşlılık veriyordu. Yeni hukuk sistemi ve sanayi toplumunun etkisi ise binanın içinde görülmeye başlanmıştı. 19. yüzyıl bir yandan bir reform dönemiydi ve çalışma, yaşama koşulları ve yaşanan resesyon nedeniyle huzursuz olmuş işçi sınıfına dair somut bir korkunun olduğu yıllardı. Bu açıdan bakıldığında yeni mahkeme salonları tehditkar kitleler üzerinde otoritenin kaba müdafaası olarak görülebilirdi. Mulcahy'ye göre işçi sınıfına dair korku mahkeme salonlarının dizaynını değiştirdi. Duruşma salonuna belli katılımcıları alma, belirli sığara sahip kişileri (sanıklar, tanıklar, jüri vb) önceden ayrılmış yerlere yerleştirme zaman geçtikçe daha çok göze çarpar oldu. 20. yüzyılın ilk yarısında, mahkeme salonu “sosyal mahkeme” olarak nitelendirilebilecek bir biçimden, oldukça fazla şekilde bölünmüş ve ayrılmış yerlere dönüştü.^[27]

Mahkeme salonu mekanının kullanımı, yargılama süreci ve davadaki güç ilişkilerine payanda olan ideolojiler hakkında pek çok sey anlatıyor.^[28] Binanın dışı da içi de, hukukun uygulanmasına ve adalet fikrine dair işaretler verirken, bir yandan vatandaşların hukuk uygulamasına karşı tutumlarını da etkiliyor. Pencak, bunun modern demokrasinin paradokslarından biri olduğunu belirtiyor; eşitlikçi ve özgür bir toplum iddiasına rağmen, mahkeme salonu sözcüklerin sınırlandırıldığı ve hukuksal işlerin belirli ritüellere bağlandığı katı bir hiyerarşi içerir.^[29] Mahkeme salonunun düzeni, yargı sürecine katılanlara ve yargılama işine adalet idealinin yansıdığı bir düzendir. Bu bağlamda, mahkeme salonu, mobilyalar, kıyafetler, söz alma sırası, yani ritüeller, hukuka, hakim, savcı ve avukatlara, davanın taraflarına, tanıklara dair tutumlar yaratır. Sally Engle Merry, incelediği davalarla ilgili olarak, kişilerin mahkemeye gelip gittikçe, mahkemelerin ailelerini ya da diğer

[27] Mulcahy, *Legal Architecture*, s. 9.

[28] Mulcahy, “Architects of Justice: The Politics of Courtroom Design”, s. 398.

[29] William Pencak ve Anne Wagner, *Images in Law* (Routledge, 2016), s. 3; Duygu Hatipoğlu Aydın, *Güvencesiz Adalet: İşçilerin Hukuk Deneyimi Üzerine Bir Temellendirilmiş Kuram Çalışması* (İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2018), s. 158.

problemlerini çok da ciddiye almadığını keşfettiklerini belirtiyor; mahkemeler çok yoğundur, ilgili kişi ve önemli gördüğü sorunu, bu yoğunlukta değersizleşmeye başlar.^[30] Bazen hakimin duruşma salonunda, herkesten yukarıdaki pozisyonu, büyük bir kürsüyü işgal etmesi, hakime duyulan korkuyla karışık saygıyı perçinler. Ya da aynı hakim başını dosyalardan kaldırıp karşısındaki kişiyi görmez, onun da bir insan olduğunu farketmez, ne de olsa mahkeme insani sıcaklıktan uzak ‘soğuk’ bir ortamdır.^[31]

Ankara’da Kamu Binaları ve Adliye Mimarisi

Ankara adliyelerinin de mekan ve politika bağlamında ele alınabilecek bir tarihi var. Cumhuriyet mimarisi elbette yeni kurulan cumhuriyetin ideolojisini ve hedeflerini mimari tasarımlara ve binalara yansıtmıştır. Hükümetler, kendi politik ideallerini gerçekleştirmede mimarlığı bir araç olarak kullanmışlardır.^[32] Cumhuriyetin ilanı sonrası, ‘yeni’ olarak addedilen bir mimarlık anlayışının benimsetilmeye çalışılması, ‘eski’den belirgin bir kopuş hedefinin de göstergesidir. Yeni kavramı bir yandan o dönemin Batı/Avrupa mimarlığıyla özdeşleştiriliyor, Cumhuriyet dönemi mimarlığı da, ulus-devletin modernleşme süreci içinde tanımlanıyordu.^[33] Hedefler bunlar olsa da, sonradan ilk ulusal mimarlık dönemi olarak anılacak süreçte ideoloji-mimarlık birliği, özellikle dış cephelerde Osmanlı mimarlık öğeleri ve süsleme motiflerinin kullanılması şeklinde kendini göstermiştir. Aslanoğlu, hemen her binada benzer kütle düzenlerinin ve dış bezemenin tercih edildiğini, klasik Osmanlı yapı ve bezeme öğelerinin ulusal hisleri yansıttığı gerekçesiyle kullanıldığını belirtmektedir. Klasik Osmanlı mimarlığı, ulusçuluk idealleri içinde gelişen ideolojik bir ortamın sonucudur ve 1930’lara kadar devam etmiştir.^[34] Oysa, Türk mimarların geriye dönüp eskiyi yeniden yaşatmaya çalışmaları, bunun bir ‘milli üslup’ olarak görülmesi ve hükümetin de, hükmetmeye dair her binanın (okul, kışla, tren istasyonu vb) bu tarzda

[30] Sally Engle Merry, *Getting Justice and Getting Even: Legal Consciousness among Working-Class Americans*, 1 edition (Chicago: University of Chicago Press, 1990), s. 134.

[31] Hatipoğlu Aydın, *Güvencesiz Adalet*, s. 155-60.

[32] İnci Aslanoğlu, *Erken Dönem Cumhuriyet Mimarlığı (1923-1938)* (Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Basım İşliği, 1980), s. 66.

[33] Elvan Altan Ergüt, “Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı: Tanımlar, Sınırlar, Olanaklar”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 7, sy 13 (2009): 122.

[34] Aslanoğlu, *Erken Dönem Cumhuriyet Mimarlığı (1923-1938)*, s. 30-31.

yapılmasını istemesi, bu üslubun özel binalar içinde uygulanmasının zorunlu kılınması için yasa talepleri, yeni cumhuriyetin hedefleriyle çelişki oluşturuyordu.^[35] Yeni bir atılım ihtiyacı mimarlık alanında da açığa çıkmıştır. Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi olarak da adlandırılan milli üslubun 1927 sonrası etkisini görece hızlı bir şekilde yitirmesinin sebebi İlhan Tekeli'ye göre "Cumhuriyet'in tam ödünsüz bir batılılaşma arayışı içinde" olmasından kaynaklanmaktadır. Yakın bir yorum Mete Tapan'dan gelmiştir^[36], "(Atatürk) dil devriminde olduğu gibi, mimarlık alanındaki gelişmelerde de ulusallığın Osmanlı ve İslam kavramlarıyla ifade edilmemesi gerektiğine inanmıştı".^[37]

Milli üslubun izlenebileceği binalar arasında adliye sarayı ve Alman Sodet firmasının yapımını üstlendiği haberleşmeyi sağlayacak posta binası vardır; "bunlar köşe ve orta çıkmalarıyla simetrik kütleleri, geniş saçaklı çatıları, kemerli açıklıkları ve cephelerindeki, yapının bir süsleme sanatı olduğu düşüncesini kanıtlayan çini panoları ve Osmanlı bezeme motifleriyle ulusal mimarlıktan ne anlaşıldığının somut örnekleridir."^[38] Adliye olarak yapılan ve uzun yıllar Ankara Adliye Binası olarak kullanılan, sonrasında Kültür Bakanlığı'na devredilen bina, Ankara'nın ilk adliyesidir:

"1925-1926 tarihleri arasında mimar Arif Hikmet Koyunoğlu tarafından, Anafartalar Caddesi üzerinde inşa edilen bina üç katlıdır. Yapı, simetrik plan düzeninde mekanlar, yapı boyunca uzanan birbirine paralel iki koridor etrafına dizilmiştir. Kemerli bir girişten sonra üçlü bir merdivenle birinci kata ulaşılır. Burada büyük bir mahkeme salonu bulunmaktadır. Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi özelliklerini yansıtan geniş saçaklar, sivri ve basık kemerler ve çini bezemeler görülmektedir."^[39]

[35] Aslanoğlu, s. 31.

[36] Ayla Ödekan, "Mimarlık ve Sanat Tarihi (1908-1980)", içinde *Çağdaş Türkiye 1908-1980*, 5. bs, Türkiye Tarihi 4 (İstanbul: Cem Yayınevi, 1997), s. 528.

[37] Bir süredir adliye, okul, üniversite gibi kamu binaları mimarisinde öne çıkan "Osmanlı-Selçuklu" mimari anlayışı, Cumhuriyet ile bağlarını düzenlemek anlamında hem birinci ulusal mimarlık dönemine atıf yapar, hem de yaşadığımız siyasal iklimin özelliklerini yansıtır. Bu konuda ayrıntılı bir değerlendirme için bkz. Bülent Batuman, "Okul Cephelerinden "Cumhurbaşkanlığı Sarayı"na: Mimari Temsil Olarak Osmanlı-Selçuklu ve Ulusun Millet Olarak (Yeniden) İnşası", *Arredamento Mimarlık*, 2014.

[38] Aslanoğlu, *Erken Dönem Cumhuriyet Mimarlığı (1923-1938)*, s. 36.

[39] "Adliye Sarayı", 1926, Koç University Suna Kıraç Digital Library, ID No: 0135, <http://cdm21054.contentdm.oclc.org/cdm/ref/collection/FKA/id/205>, E.T. 30/06/2019

Fotoğraf 2: Ankara Adliye Sarayı, 1926

Halk arasında, “öyle merdivenleri var ki, üç kişi yan yana çıkabiliyor” denilerek, Adliye binasının büyüklüğü ve görkemi ifade ediliyormuş. Kalın duvarları, ahşap çift kanatlı pencereleri ve şimdinin iki kat yükseliğindeki tavanları olan binanın birinci ve ikinci katlarında bulunan Ağır Ceza Mahkemelerinin; anfi şeklindeki geniş salonları, yüksek tavanı ve hafif loş aydınlatması ile ayrı bir görkemli görünüşü varmış.^[40]

Bu ilk dönemdeki ulusal mimarlığı özendirici çabalar hariç olmak üzere, Türkiye’de devlet güçleri tarafından mimarlara, üslubun ne olması gerektiği hakkında bir dayatma yapılmamıştır. Talep edilen, devletin yapı gereksinimlerinin yerine getirilmesidir. Yine de Türk mimarlar arasında yönetim yapıları için ağırbaşlılık ifadesi taşıyan bir anlatım yaratılması isteği olmuştur.^[41] Dönemin mimarlık dergisi *Arkitekt*’te 1939’da yayınlanan söyleşisinde Mimar Muallim Sedad Hakkı Eldem, Türk mimarisinin bir dönüm noktasında olduğunu, bunun, bugün kendi üslubuna vücut verecek kuvvet ve büyüklükte olan Türk inkılabının kendi karakterini ifade edebilecek kuvveti

[40] Sevil İnci Akyüz ve Ahmet Erdem Akyüz, “Zamanda Yolculuk–Ankara Adliye Binaları”, *Ankara Barosu Dergisi* 68, sy 2010/4 (2010): 261.

[41] Aslanoğlu, *Erken Dönem Cumhuriyet Mimarlığı (1923-1938)*, s. 67.

ve kendi büyüklüğü ile mütenasip olması gerektiğini vurgular.^[42] Öyle ki, kamu binaları başta olmak üzere, inkılap devrinde, insanların içinde yaşayacakları binaların dahi “terbiye edici kıymetleri olmalıdır”.^[43]

‘Kamu’nun mimari olarak kurulmasında Ankara’nın yerinin ayrı olduğu söylenebilir. Görece küçük ve çorak bir kent olarak, Osmanlı’nın tarihsel mirasından radikal bir kopuşu ifade edercesine başkent yapılan Ankara kentinde, kamusal yani devlet erkine ait binaların, yeni devrimi ve otoriteyi yansıtmayı önemsenmiştir. Özellikle o dönemin Ankara’sının ticaret merkezleri olan Ulus ve Anafartalar’da “yeni devletin kudretini ve ruhunu temsil edecek kamu yapılarının, yoğun bir inşaat faaliyetine sebep oldukları görülmüştür.”^[44] 1926-1927 yıllarından itibaren ise, Osmanlı döneminin etkilerini taşıyan mimari üslubun terk edilmeye başlandığı, hükümet merkezinin Yenişehir’e kaydığı ve özellikle yabancı mimarlar elinden çıkan enternasyonal biçimlerin etkisinin arttığı söylenmektedir.^[45] Zaten, 1928 yılında açılan bir yarışma neticesinde mimar Jansen’in planı kabul edilir ve şehir bu doğrultuda yapılan planlama ile inşa edilmeye başlanır:

Bu plandaki Devlet Mahallesi, Kızılay’da Güven Anıtı ile başlayacak, bakanlık binaları ile devam edecek ve en yüksek yerde halk egemenliğinin çağrıştıracak TBMM binası ile sonlanacaktır. TBMM binası; dönemin kısıtlı olanaklarına rağmen, tercih edilen mimarlık üslubu ile anıtsallığı sağlayan büyük ölçek, yüksek kolonlar ve pencereler, üç boyutlu etki yaratan yapı kitleleri, iç bahçeler ve mekânların birbiri ile mükemmel uyumu ile Türkiye Cumhuriyeti’nin ideallerinin simgesi bir anıttır. Anıtsallığı çağrıştıran neoklasik mimarlık öğeleri ile Cumhuriyetin modernize anlayışının simgesi olan parlamento binasının iç mekânlarında da aynı anıtsal etki gözlenmektedir.^[46]

1930-1940 arası dönem mimarlığı, “politikadaki devletçilik kavramına uygun olan ve bugün (1970’ler kastediliyor) hâlâ fonksiyonlarını yürütmeye devam eden birçok devlet ve kamu binasının çözümlenmesinde ilke olarak

[42] Sedat Hakkı Eldem, “Millî Mimari Meselesi”, *Arkitekt*, sy 9-10 (1939): 221.

[43] Eldem, s. 222.

[44] Yıldırım Yavuz, “Cumhuriyet Dönemi Ankara’sında Mimari Biçim Endişesi”, *Mimarlık*, sy 11-12 (Kasım-Aralık 1973): 27.

[45] Yavuz, s. 29.

[46] Doğan Tekeli, “Cumhuriyetin Binaları”, *Türkiye Mühendislik Haberleri*, 2006, s. 39.

kabul edilmiş olan simetrik planlama, devlet otoritesini yansıtan anıtsal ve resmi törenlere elverişli biçimlerin ortaya çıkmasına sebep olmuş” tur.^[47]

Yeni kurulan cumhuriyetin öncelikleri olan otorite ve anıtsallık izlerini her binada görmek zordur. “Resmi binaların milli ve resmi bir mimarisi olmalıdır. Bir karakol, bir maliye şubesi, bir adliye binası temsil ettiği otoriteyi ifade edecek bir mimaride olmalıdır”^[48] isteğine rağmen, yeni hukukun işleyeceği adliyelerde resmi, anıtsal ve otoriter şekli beklentinin karşılanamadığı görülür. Bunun bir sebebinin hızlı iş görme ihtiyacı olduğu söylenebilir. Yani bir binanın yapımını beklemek yerine, eldeki imkanlarla işlerin yürütülmesi çabası. Örneğin bugün de ihtiyacı karşılamadığı iddiasıyla farklı binalara taşınan mahkemelerle, adliye dağınık bir görünüm sergilemektedir. Bir diğer sebep ise, Türk mimarlığında serbest biçimlerle çözüm aranması fikrinin güçlenmeye başlamasıdır. Üstün Alsaç, bu bağlamda İstanbul Adalet Sarayı Proje Yarışmasının bir dönüm noktası olduğunu vurgular. O zamana dek “... mimari bakımdan cephelerin ve antrenin resmi bina karakteri taşıması” veya “... cephelerde Adalet binasında aranılan karakterler zayıftır” gibi jüri yorumlarının yerini “... bazı projelerin ağır sütunlu holler gibi mimari şekilciliğe kapıldıkları, karakterli bir şahsiyet gösteremedikleri” gibi eleştiriler almış ve birinci gelen proje için “... Mimari, mütevazı, orjinal, muhiti ile de pek güzel bir ahenk teşkil etmektedir” ifadeleri kullanılmıştır.^[49] Artık bina tasarımlarında daha fonksiyonel işler rağbet görmeye başlamıştır.

Ankara’da adliyeler, Sıhhiye’deki adliye sarayına kadar çok parçalı bir görüntü sunmuştur. Anafartalar Adliyesi olarak bilinen adliye binasından sonra 1960’lı yıllarda dağınıklık artar. Örneğin, Posta Caddesinde iki bina adliye olarak kullanılmıştır. Önceleri Modern Çarşı’nın üst katlarında bulunan icra dairelerine ek olarak Denizciler Caddesi’nde bulunan Börekçiler Han’da icra daireleri ve icra mahkemeleri açılır. Bir süre sonra Posta Caddesi’ndeki ATO Han’da hukuk mahkemeleri açılmıştır. Buradaki hukuk mahkemelerinin ve icraların bir kısmı Çankırı Caddesi’nde bulunan Kıraner Han’a taşınır. Uzun süre sonra hukuk mahkemeleri Rüzgarlı sokakta bulunan binaya taşınır, bu bina daha sonraları idare mahkemelerine ev sahipliği yapar. Bir de ayrı ilçe adliyelerinden bahsetmek gerekir. Yenimahalle Adliyesi

[47] Yavuz, “Cumhuriyet Dönemi Ankara’sında Mimari Biçim Endişesi”, s. 30.

[48] Zeki Sayar, “Kıracı Devlet Müesseseleri”, *Arkitekt*, sy 1 (1938): 30.

[49] Üstün Alsaç, “Türk Mimarlık Düşüncesinin Cumhuriyet Devrindeki Evrimi”, *Mimarlık*, sy 11-12 (Kasım-Aralık 1973): 17.

meşhur 5. durakta, Altındağ Adliyesi Dışkapı'dadır. Bir dönem Çankaya Adliyesi de açılır, bazı ceza mahkemeleri ile savcılık Kızılay'da bir binada hizmet vermeye başlar.^[50] Ankara Adliye Sarayı hizmete girmeden önceki adliyeler ile ilgili olarak bazı noktaları vurgulamak önemlidir. Daha önce adliye olarak kullanılan binaların adliye olarak tasarlanmaması sonucu, küçük odalar ve dar koridorlarda hizmet veriliyordu. Bu binalarda ayrı bir hakim odası yoktu. Bir oda hem duruşma salonu hem hakim odası olarak kullanılıyordu. Odanın bir tarafında kürsü vardı ve karşısındaki küçük bir masanın sağ ve solu davacı ve davalıya ayrılmıştı. Odanın diğer köşesinde de hakimin çalışma masası ve koltuğu yer alırdı. Duruşma sırasında hakim kürsüye geçer, ara verilince de masasına dönerdi.^[51] Bu koşullarda çalıştıktan sonra Ankara Adliye Sarayının adliye konusunda asgari bir standart oluşturduğu söylenebilir. Merkezi bir yerde, pek çok işin aynı anda halledilebilmesi, bugünkü adliye tartışmaları için de bir temel oluşturmaktadır.

Uzun süren dağınıklık sonrası, Ankara Adliye Sarayı 1973 yılında açılan ulusal yarışma için tasarlanır. Yarışmayı mimarlar Yüksel Erdemir, Edip Öner Us ve Umut İnan kazanır. Bu tasarımda fonksiyonellik beklentisinin karşılandığı söylenebilir. Örneğin, binanın tasarımında günde 40-50 bin kişilik insan sirkülasyonu göz önüne alınarak, koridor, merdiven ve holler geniş tutulur.^[52] Yarışmanın kazanılmasında etkili olan hususlardan bazıları binanın çok kişi tarafından rahat şekilde kullanılabilir olması ve amaca uygun şekilde yapılması olarak özetlenebilir.^[53] İçinde 173 duruşma salonu, 450 kişilik konferans salonu, 1350 kişinin yemek yiyebileceği lokantası, 118 tuvaleti ve toplam uzunluğu 14,5 km. yi bulan koridorları ile devasa bir binadır Ankara Adalet Sarayı.^[54]

[50] Akyüz ve Akyüz, "Zamanda Yolculuk–Ankara Adliye Binaları", s. 261-62.

[51] Akyüz ve Akyüz, s. 262.

[52] "Ankara Mimarlık Rehberi 2002" (Ankara: Türk Serbest Mimarlar Müşavirler Derneği, 2002), s. 38.

[53] "Ankara Adliye Sarayı Proje Yarışması", *Mimarlık*, sy 3 (Mart 1974): 16-21. Proje aşamasından itibaren uzun süre Ankara Adliyesi olarak anılan bina, 2000'li yılların başında, Ankara Adalet Sarayı adını almıştır. Aynı dönemde pek çok adliyenin ismi "adalet sarayı" olarak değiştirilmiştir. Binanın resmi adı hâlâ "Ankara Adliyesi"dir. <http://www.ankara.adalet.gov.tr/>

[54] Akyüz ve Akyüz, "Zamanda Yolculuk–Ankara Adliye Binaları", s. 263.

Fotoğraf 3: Ankara Sıhhiye Adliye Sarayı

Görüldüğü gibi, Ankara adliyeler tarihi açısından tam bir toparlanmadan söz etmek pek de olanaklı değildir. Ankara Adalet Sarayı, adliye olarak önceki yıllara göre daha derli toplu bir görüntü sunmaktayken, yıllar içinde pek çok tadilat geçirmiş, yeni mahkemelerin açılmasıyla yetersiz kalmış ve bazı binaların ek binalara taşınması suretiyle yeniden “dağılmıştır”. Yine de adli yargının bir araya toplanması için, Ankara Adliye Sarayı önemli olmuştur. Yüksek mahkemeler, idare mahkemeleri, fikri sınai haklar^[55] ve sonradan kurulan bölge adliye mahkemeleri Ankara’nın başka bölgelerine dağılmış durumdadır. Şu anda, Ankara merkez binada ağır ceza, asliye ceza, sulh ceza, çocuk mahkemeleri ve çocuk ağır ceza mahkemeleri ve aile mahkemelerinin yanında, savcılıklar görev yapmaktadır. İcra mahkemeleri ve icra müdürlükleri Söğütözü Mahallesi’nde, iş mahkemeleri ve ticaret mahkemeleri Balgat’ta, asliye hukuk, sulh hukuk ve tüketici mahkemeleri Dışkapı’da hizmet vermektedir.

[55] Fikri ve sınai haklar hukuk ve ceza mahkemeleri, Yenimahalle’de Patent Enstitüsü’nün yerleşkesi içinde yer almaktadır. Fahrettin Kayhan, vatandaşların mahkemeyi mekansal olarak Patent Enstitüsü şubesi olarak algıladıklarını, çoğu davada taraf olan kurumun bünyesinde izlenimi veren mahkemenin mekansal konumlanışının yargı bağımsızlığını etkilediğini belirtmektedir. Kayhan, “Yargısal Mekan Politikalarının Yargı İşlevine Etkileri”, s. 332.

Balgat Adliyesi Üzerine

Mimarlık ve hukuk arasındaki ortaklıklardan biri de her ikisinin de politik olmasıdır. Mekan, sadece toplumun değil aynı zamanda bireyin de kurucu ögesi olarak politika ve ideoloji ile yoğrulur:

Toplumsal yaşamın görünürde masum mekansal pratiklerinin altında soyut iktidar ilişkileri gizlidir. Gündelik yaşamın coğrafyasında göze kolay görünmeyen bir dizi politik ve ideolojik öge yer almaktadır. Mekansal pratikler hiçbir zaman ‘tarafsız’ değil, her zaman belirli bir ideolojinin taşıyıcısıdır. Mekan politiktir; çünkü toplumdaki eşitsiz güç ilişkilerinin bir aracı ve örtülü bir ifadesidir.^[56]

Alternatif uyumsuzluk yöntemlerinin gelişmesi ve yaygınlaşmasıyla birlikte, adliyeler ve dolayısıyla mahkeme salonları, içinde adaletin tesis edildiği mekanlar olmak konusunda hakimiyetlerini yavaş yavaş yitirmeye başlıyor. Burada mahkemenin bir metafor olarak “ölümü” dikkat çekici.^[57] Mekanın değişimi, adalet anlayışımıza da yansıyor. Aynı şekilde yargılama faaliyetine giderek daha fazla egemen olan teknolojik uygulamaların etkisini de gözetmek gerekiyor. ‘Bir tıkla dava açmak’ ve benzeri uygulamalar, adliye mekanının kullanımında değişiklikler yaratıyor. UYAP gibi elektronik uygulamalar ve arabuluculuk gibi uyumsuzluk çözümünü mahkeme ortamı dışına taşıyan yöntemlerle mekanın kullanımı daralmaya başlasa da, adliye mekanı, hem vatandaş hem hukukçular açısından hâlâ en çok kullanılan yerlerdir. Dolayısıyla ‘mahkemenin ölümü’nün ülkemiz açısından henüz zayıf bir eğilim olduğunu belirtmekle beraber, bir on yıl sonra hukuk ve mekan ilişkisine bakarken mahkemeler yerine arabuluculuk merkezleri ve benzerlerini tartışma konusu yapmak olağanlaşacaktır. Bu tartışmalarla birlikte, bu çalışmanın odak noktası genel olarak adliye binaları ve özelde Balgat Adliyesi ile sınırlıdır.

Türkiye’de adliyeler esas ‘yargısal mekan’lardır. Yargısal mekan en geniş anlamıyla, devletin egemenliğinin tezahür ettiği kamusal alanlardır. Yani mekan ve egemenlik, dolayısıyla iktidar birbiriyle yakın ilişki içindedir.^[58] Mekanların tasarımının da dönüşen toplum ve iktidar hakkında söylecekleri mutlaka olacaktır. Örneğin Lefebvre, gökdelenler, kamusal yapılar ve

[56] Oğuz Işık, “Değişen toplum/meکان kavrayışları: Mekanın politikleşmesi, politikanın mekansallaşması”, *Toplum ve Bilim Dergisi*, sy 64-65 (1994): 28.

[57] Spaulding, “The Enclosure of Justice”, s. 334.

[58] Fahrettin Kayhan, “Yargısal Mekan Politikalarının Yargı İşlevine Etkileri”, c. 4 (Ankara Barosu Hukuk Kurultayı, Ankara: Ankara Barosu, 2006), s. 313.

özellikle devlet binalarının gururlu dikeyliğinin görselin içine fallokratik bir kibir kattığını belirtiyor. Bu binalar kendini teşhir eder, ama bunu, her seyircinin bu yapıdaki otoriteyi görmesi, fark etmesi için yapar. Lefebvre'ye göre “dikeylik ve yükseklik, şiddete muktedir bir iktidarın mevcudiyetini her zaman mekansal olarak ortaya koyar.”^[59] Sonuç olarak hukuk da mimarlık da, bir yönüyle iktidarın, güç ilişkilerinin yansımasıdır. Burada adliye binası açıkça iktidarın gücünü yansıtırken, binanın içi ve detayları, üstü örtülü ve genellikle tarafsızlık iddiası arkasındaki hukuk ideolojisini yansıtmaktadır.

Mimarlık ve hukuk arasındaki benzerlik, her ikisinin politik olmasıyla sınırlı değildir. Üretim ve uygulama sürecinde de benzerlikler bulmak mümkündür. Vittoria Gregotti, mimarlığın tarifini yaparken onu sürekli devinim halinde bir olgu olarak ele alır:

Mimarlık kişisel ve kolektif niyetlerin, umutların, hırsların, sapkınlıkların yol açtığı huzursuzluğun patirtisini ve karışıklığını sürükler peşinden: Baştan aşağı anlatmak, dile getirmek, eleştirmek iradesi onun dümen suyuna girer. Zihnimizi dolduran imgeler ve anılar yığını onun peşine takılır. Disiplinin geleneği üzerine düşünceler, disiplinin sanatının ortaya koyduğu anıtlar ve mesleğin eğitimi üzerine düşünceler hep onun peşinden gider. Bir de, bunların üzerine ekonomik ve kurumsal kaygılar, onaşmalar ve karşı çıkmalar, uzaklaşmalar, değişen kanılar ve doğumuna eşlik eden gereklilikler ile birlikte projenin kendisinin patırtılı ve karmaşık olayı kapanır.^[60]

Hukuku da kolektif ve kişisel hırslardan, hedeflerden bağışık kılmak mümkün değildir. Bir bütün olarak toplumsallık içinde varolur ve bir toplum pek çok hukukiliğin bir araya gelmesinden ve/veya üst üste binmesinden oluşur. Bu yüzden tarih boyunca tek bir hukuktan bahsedilemez, hukuk yerine hukuklar vardır, ortak özellikleri hukukilik olan toplumlar vardır.^[61] Toplumun hukuka/hukuklara yansımaya benzer şekilde mimari bir projeye, içinde yaşanan toplum yansır.

Mimari eser tamamlanır tamamlanmaz, yaratım sürecindeki gürültünün yeniden başladığını belirtir Gregotti. Değişimler, eklemeler, çıkarmalar, alt-bölümlemeler ve üst üste bindirmelerin gürültüsünde bir anlatı gücü

[59] Lefebvre, *Mekanın Üretimi*, s. 122.

[60] Vittorio Gregotti, *Mimarlık Üzerine 17 Mektup*, (İstanbul: Janus, 2016), s.108.

[61] Cemal Bali Akal, *Hukuk Nedir?*, (Ankara: Dost Yayınları, 2017), s. 39.

kazanır mimarlık. Yeni eserler için birer anıt, kolektif bellek, inceleme nesnesi, tapınma ya da terk ediş nesnesi ve malzeme halini alır.^[62]

Hukukun insanlara nasıl düşünmeleri gerektiğini öğreten asli bir işlevi vardır; mülkiyetin kutsallığı, sözleşme özgürlüğü, vatandaşların hukuk önündeki eşitliği, hukuk tarafından öğretilir, uygulamada işler farklı olsa da.^[63] Mekan da, tecrübeyi şekillendirmesi ve sınırlandırması anlamında toplumsal yaşama dair çeşitli anlamları üretir. Bu da mekan ve hukuk arasındaki başka bir benzerliktir. Örneğin 1948’de, Avrupa’nın en büyük adalet saraylarından biri olarak Milano Adalet Sarayı’nın tanıtıldığı yazıda, mimar Lütfi Topçubaşı, binayı betimler. Bu tasvir aslında bir beklentinin, hukuk uygulamasında ulaşılmak istenen idealin ifadesidir:

“(Mimar) Piacentini Sarayın plânını ve cephelerini çizerken binanın hizmet edeceği ideal vazifeyi düşünerek ona bir muvazenet ve adalete lâyık bir ciddiyet vermek istemiştir. Piacentini mesaisinde muvaffak olmuş ve bu adalet binasına arandığı vasıfları vermiştir; odaların taksimatı ve hacımlarının mütenasipliği, iyi ışık tertibatı, akustik mükemmeliyeti, ekonomik ve kolay irtibatı, gibi.^[64]

İş ve ticaret mahkemelerinin bulunduğu Balgat ek binası, “Ankara Adalet Sarayının fiziki olarak yetersiz kaldığı ve uzun süredir yer darlığı sıkıntısı bulunduğu göz önüne alındığında, tüm birimleri kapsayacak yeni bir adliye binası yapılıp hizmete geçinceye kadar adaletin daha hızlı ve etkin bir şekilde sağlanabilmesi amacıyla adliyenin ek binalarda hizmet vermesi zaruriyeti”ne^[65] binaen, özel kişilerden kiralanıp, tadilat geçirdikten sonra hizmete girmiştir.

Balgat ek binasının hizmete girmesi usulünde, son yıllarda artan bir eğilimin etkili olduğunu vurgulamak gerekiyor: Kiracı devlet. Özellikle son on yılda, ‘hizmet binası kiralama giderleri’ olağanüstü şekilde artmış durumda. 2008 bütçesinde bu gider kalemine 94.553 (bin) TL ayrılmışken, 2018 bütçesinde bu miktar 1.273.181 (bin) TL’ye çıkmış.^[66] Devlet, elindeki

[62] Gregotti, *Mimarlık Üzerine 17 Mektup*, s. 109.

[63] Roger Cotterrell, *Hukukbilimin Politikası- Hukuk Felsefesine Eleştirel bir Giriş*, (İstanbul: Pinhan, 2018), s. 326.

[64] Lütfi Topçubaşı, “Milano Adalet Sarayı”, *Arkitekt*, sy 193-194 (1948): 21.

[65] “Yazılı soru önergesi cevabı” (Adalet Bakanlığı Kanunlar Genel Müdürlüğü, 15 Aralık 2016), <https://www2.tbmm.gov.tr/d26/7/7-2024sgc.pdf>.

[66] Rakamlar www.muhasibat.gov.tr adresinden, “Genel Yönetim Mali İstatistikleri” başlığı altında “merkezi yönetim bütçe istatistikleri”nden alınmıştır: “(...) yılı merkezi

kamu binalarını özelleştirirken, özel sektörden kiralanana lüks plazalara, çok ciddi bir harcama yapmakta. Kiralık binalarda sürdürülen hizmetlerden biri de adalet hizmetleri. Ankara Adliyesi halihazırda çeşitli faaliyetlerini yedi ek binada sürdürüyor. Bunların üçü devlete ait, dördü ise kiralık. Bu dört kiralık binaya aylık toplam 1 milyon 55 bin TL kira ödeniyor.^[67] İş ve ticaret mahkemelerinin hizmet verdiği Balgat ek binasının aylık kirası ise stopaj hariç 329.358 TL. Söz konusu bina Başbakanlığın 12/03/2015 tarihli yazısına istinaden 5 yıllığına kiralanmış ve kiralanana binanın adliye hizmet binası haline getirilebilmesi için yapılan tadilat giderleri de mülk sahipleri tarafından karşılanmış.^[68]

“Kiracı devlet” anlayışının hukukta “özelleştirme” eğilimi ile benzerlikler taşıdığı söylenebilir. Devletin kamusal hizmetler alanından uzaklaşması ve bu alanları piyasa ilişkilerinin, özel sektörün inisiyatifine ve kurallarına bırakması hukuk alanını da etkilemektedir.^[69] Özelleştirmede özel sektörün hükümlerinin kamu sektörüne göre daha fazla değer görmesi söz konusudur. Özelleştirme sadece kamu mallarının özel sektöre satılması değildir. Yasaların tanıdığı haklardan vazgeçerek sözleşme yapılması; eskiden kamusal olan hizmetlerin özel sektörden temini; devlet tekellerinin özel sektörle rekabete maruz bırakılması; özel sektör yönetim pratiklerinin devlet bürokrasisine uygulanması da özelleştirmenin sonuçlarıdır.^[70] Burada kamu mülkiyeti, kamusal fayda üzerinde kamunun kontrolü anlayışına yaslanan kamu sektörünün parçasıdır. Bu özellikle kamusal mal ve hizmetlerin herkes için eşit bir temelde erişilebilir olmasının önemli olduğu bir konsensüsün sonucudur ve aynı anda hukuksal eşitliğin bütünleyici bir ögesidir. En azından hizmetler açısından belli bir standart oluşturur.^[71] Burada tartışılan haliyle özelleştirmenin hukuksal işlere yansması tipik olarak alternatif uyumsuzluk çözüm yöntemlerinin çeşitlenmesi ve yaygınlaşmasıdır. Hukuk sistemindeki

yönetim bütçe giderlerinin ekonomik sınıflandırma tablosu (Ekod4)”. E.T. 19.07.2019

[67] Alican Uludağ, “Kiralık Adalet”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 05 Ağustos 2017, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/796498/Kiralik_adalet.html#.

[68] “Yazılı soru önergesi cevabı”.

[69] Neo-liberal politikaların bir başka çıktısı ise deregülasyondur. Bunun basitçe bir kuralsızlaşma değil, piyasaki aktörlerin ya da kurumların işleyişinin yöneten kurallarda gevşeme ya da yeniden düzenleme olarak anlamak gerekir. Brendan Edgeworth, *Law, Modernity and Postmodernity*, (Ashgate, 2003), s. 134.

[70] Edgeworth, s. 136.

[71] Edgeworth, s. 135.

bu eğilimle birlikte düşünüldüğünde, “kiracı devlet”, devlete özgülennmiş kamusal niteliğe haiz çeşitli hizmetlerin mekan yönetimi anlamında özel sektörün kurallarına terk edilmesi, bir yanıyla da devletin mülk sahibi olmaktan kaçınması demektir. Mahkemelerin plansız şekilde yer değiştirmesi ve sürekli taşınması, olanakların ve seçeneklerin de özel mülk sahiplerine bağlı olması, hukuk kurallarının gelişigüzel ve keyfi şekilde ve genellikle sermayenin çıkarları doğrultusunda değiştirilmesini akla getirmektedir.

Adliye olarak tasarlanmamış binaların uzun sürelerle kiralanması, kamu hizmetine egemen olan süreklilik ve düzenlilik, bedelsizlik gibi ilkelerle uyuşmuyor ve özelleştirme politikalarının bir çıktısı olarak kamu hizmetinin mekan itibarıyla özel sektöre mahkum edilmesi anlamına geliyor. 1938’de İstanbul’daki devlet kurumlarının kiracılığına değinen mimar Sayar, günümüzde de geçerli olabilecek sakıncaları şöyle ifade ediyor:

İstanbul’da Devlet Müesseseleri daimî göç halindedir. Gün geçmez ki filân maliye şubesi bir mahalden bir başkasına, bir karakol bir sokaktan diğerine, evkaf dairesi vakıf bir binadan öbürüne, bir Adliye başka bir semte göç etmiş olmasın. Yerini bin bir müşkülât ile öğrenmiş olduğu, bir daireyi ikinci defa sokak sokak aramak, halk için son zamanlarda bir âdet olmuştur.

İstanbulun muhtelif semtlerinde lâalettayin köhne binalarda asılı bayraklardan orasının yeniden bir Devlet müessesesi tarafından kiralandığı sık sık görüp anlamaktayız. Bu daimî nakiller, halkı üzdüğü kadar, her cihetten de zararlıdır. Göçler yüzünden bir yere henüz yerleşmiş olan bir daire daha orasını benimsemeden, kullanışlı bir hale koymak imkânını bulmadan bir diğerine nakil için daima tetikte bir vaziyettedir. Bunun için de dairelerde intizam yoktur. Evrakı, dosyaları tasnif edilmemiştir, insan içeri girdiği zaman, oradakilerin hallerinden iğreti oturduklarını ve daima bir rahatsızlık içinde bulduklarını hemen anlar. Göç yüzünden daire mobilyaları, evrakı ve defterleri daimî bir eskimeye mahkûmdur, ikamet için yapılmış bir ev resmî bir dairenin ihtiyaçlarına nasıl yarayabilir?^[72]

Örneğin Ankara’da icra daireleri de benzer bir göç içinde olmuştu. 2012’de Yenimahalle Toptancı haline, 2017’de de şimdi Söğütözü’nde bulunan binasına taşındı. Buradan nereye gideceği konusunda bir kesinlik de yok. Belki yeni yapılacak adliye binasına ya da başka bir rezidansa. Hayatın her alanını kapsayacak şekilde genişleyen bu düzensizlik ve eğretilik, mimarlıkta da tartışma konularından biri. Bernard Tschumi, artık mimarlıkta

[72] Sayar, “Kiracı Devlet Müesseseleri”.

program, işlev, kullanım gibi kavramların sorgulanır hale geldiğini belirtiyor. Mekanlar bina etmek ile mekanların içindeki programlar arasında bağlantılar olmaması, aslında toplumdaki istikrarsızlığın bir sonucu. Tschumi'ye göre "binalarla içerikleri, kullanımları ve elbette ki beklenmedik anlamları arasında artık nedensel bir bağ bulunmuyor." Düzensizliğin, çarpışmaların ve öngörülemezliklerin mimarlık dünyasına adım attığını vurguluyor.^[73] Bir otel olarak tasarlanmış ve inşaatı hemen hemen tamamlanmış bir bina adliye olarak kullanılabilir. Bu anlamda bir belirsizlik ve düzensizlik var. Bu halde, mekan ile o mekanda cereyan eden toplumsal olaylar arasındaki ilişkinin anlamlandırılmasında da belirsizlik, düzensizlik ve öngörülemelik kendini yansıtacaktır. Otelden, yurttan ve benzerinden bozma, işlevi sonradan değiştirilmiş bir binada yargısal faaliyet yürütüldüğünde, artık işlevdeki kayma, ya da mekanın ruhu, o faaliyete yansır. Hatta bazen bunların örtüşmesi de mümkündür. O belirsizlik içinde o toplumsal faaliyetin sürdürülebilmesi, faaliyetin kendisinin de belirsiz olması nedeniyle mümkündür. Biliyoruz ki, belirsizlik, öngörülemelik, hukukun da gündemindedir ve bunlar modern hukukun üzerinde yükseldiği hukuki güvenlik ilkesini zedeleyen onlarca etkiden bir kısmıdır.

Balgat Adliyesini hukuk ve mimari ilişkisi bağlamında değerlendirirken, mekanın hukuksal işleyişe dair nasıl anlamlar ürettiğine bakılabilir. Umberto Eco, mimari nesnelere ve gereçleri gösterge taşıyıcısı olarak tanımlar ve bunların iki türlü anlam aktardığını belirtir: Bir temel düz anlam ve bir dizi yan anlam. Bunlar aynı zamanda birincil ve ikincil işlevlerdir ve mimari gereçler ve nesnelere bu işlevlerin taşıyıcısıdır.^[74] Birincil işlevler, mimari nesneyle pratikte gerçekleştirilebilecek tüm işlevlerdir. Ama nesne işlevi mümkün kılmanın yanında, bu işleve öylesine açık bir gönderme yapmalıdır ki, işlev mümkün olmaktan öte, istenir olmalıdır.^[75] Nesne işlevi düz anlamlarken, işlevin belirli bir ideolojisini de yan anlamlayabilir. Bunlar ikincil işlevlerdir. Bu işlevler belirli toplumsal ilişkilere ve anlamlandırmalara gönderme yaparlar ve bu ilişkileri doğururlar, bu mimari nesnelere kullanan kişi kendi toplumsal yerini ve belli kurallara uyma kararını yansıtmış olur.^[76] Yani ikincil

[73] Bernard Tschumi, *Mimarlık ve Kıpma*, çev. Alp Tümertekin (İstanbul: Janus Yayıncılık, 2018), s. 34-35.

[74] Umberto Eco, *Mimarlık Göstergebilimi*, (İstanbul: Daimon, 2019), s. 113

[75] Eco, s. 29-30.

[76] Eco, s. 33.

işlev, bir kültürün bir nesnenin birinci işlevinden yola çıkarak, o nesnenin biçimiyle ilişkilendirdiği tüm simgesel, duygusal, tarihsel ve ikonografik yananamlar”dır.^[77]

Mimari tasarımın, belli eylemleri imkansız kılarken belli eylemlere insanları mecbur etmesi, bu yönüyle yargısal mekanların kurulması ve yönetimi ile yargılama işlemine yapılan mimari müdahalenin, bir yasal düzenlemeden daha etkili olması söz konusudur.^[78] Mahkeme kullanıcılarının memnuniyetlerini ölçmek için yapılan kapsamlı bir alan araştırmasında, mahkeme deneyiminin farklı yönleri açısından memnuniyet değerlendirilmiştir. Mahkeme binaları ve tesisler/hizmetler, dava süreci, duruşma, teknoloji ve bilgilendirme servisleri ve personelin davranışları, mahkeme deneyiminde memnuniyeti belirleyecektir.^[79] Mahkeme binaları ve sağlanan olanaklar açısından, araştırmada, mahkeme binasını bulmanın kolaylığı, mahkeme binasında yolunu bulmanın kolaylığı, mahkeme ortamında rahat ve güvenli hissetme, duruşma salonunda kendini rahat ve güvenli hissetme ve bekleme alanları gibi olanakların yeterli olması soruları üzerinden memnuniyet ölçülmüştür.^[80] Benzer bir araştırma “Adalet Gözet” projesi kapsamında “adliye gözlemleri” başlığı altında yürütülmüştür. Mekan ve zamanın gündelik hayata ilişkilerde kurucu rolü nedeniyle, adliyede fiziksel ve zamana dair sıkıntılar yaşayan vatandaşların kendisini yabancı hissetmesi, adliye adalet hizmeti veren bir yer olarak, kendisini de hizmetin alıcısı olarak görmemesi, bunların sonucu olarak da “hukukun kendisi için var olduğundan şüphe etmesi”nin beklenebileceği öne sürülmüştür.^[81] Bu açıdan Balgat ek binasının kullanıcılarına verdiği çeşitli mesajlar, mekanın ürettiği bir dizi yananlam vardır.

---

[77] Eco, s. 113-114.

[78] Kayhan, “Yargısal Mekan Politikalarının Yargı İşlevine Etkileri”, s. 313.

[79] Family Court of Australia, *Court User Satisfaction Survey* (Federal Circuit Court of Australia, 2015), s. 17.

[80] Family Court of Australia, s. 18.

[81] İdil Elveriş, “Adalet Hizmeti? İstanbul Adliyelerinde Gözlemler”, içinde *Adalet Gözet: Yargı Sistemi Üzerine Bir İnceleme*, ed. Seda Kalem (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2009), s. 82.

Fotoğraf 4: Ankara Adliyesi Balgat Ek Binası

Mimari açıdan Balgat adliyesine bakıldığında, yüksek ve sarı parlak dış cephe, ışıltılı bir adalet anlayışını yansıtırken, binanın iç dizaynı ve özellikleriyle tezat oluşturur. Adalet fikri de tıpkı bina gibi parlak olmasına rağmen, işleyiş bakımından pek çok sıkıntı içermektedir. Binanın girişi ilk bakışta görünmemektedir, arka taraftadır ve oldukça dar bir kapıdan adliyeye giriş yapılabilmektedir. Her gün binlerce kişinin giriş çıkışı yaptığı düşünüldüğünde girişteki yoğunluğun çözülmesi pek mümkün görünmemektedir. Oysa, özellikle kamu binaları açısından ana giriş kapısı hem çabuk bulunabilmeli hem de insanların içeriye girişini teşvik edecek samimi, buyur eden bir tasarımda olmalıdır. Daha binaya girerken karşılaşılan dar kapı ve girişteki yoğunluk, hukuki hizmetleri almak için dolambaçlı yollardan geçilmesi gerektiğine dair mesajlar verir.

Fotoğraf 5: Ankara Adliyesi Balgat Ek Bina Girişi

Binanın iç tasarımı da yargısal memnuniyetin sağlanması açısından oldukça dezavantajlıdır. Binaların tasarımına egemen olan ilkeler açısından, ‘evrensel tasarım’ yani herkes için tasarımın son yıllarda bir kural haline geldiği söylenmektedir.^[82] Evrensel tasarımın yedi temel ilkesi olduğu belirtilmektedir^[83]:

[82] Halime Demirkan, “Mekarlarda Erişilebilirlik, Kullanılabilirlik ve Yaşanabilirlik”, *Dosya 36- TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi*, 2015, s. 2.

[83] Nilgün Olguntürk, “Evrensel Tasarım: Tüm Yaşlar, Farklı Yetenekler ve Çeşitli İnsanlık durumları İçin Tasarım”, *Dosya 4- TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi*, 2007, s. 10-11.

- Eşit kullanım (tasarımın farklı yeteneklerdeki insanlar için kullanışlı olması),
- Kullanımda esneklik (tasarımın çeşitli kişisel tercih ve yetenekleri barındırması),
- Basit ve içgüdüsel kullanım (tasarımın kullanımının, kullanıcının tecrübesinden, bilgisinden, dil yeteneğinden ve o anki konsantrasyon seviyesinden bağımsız olarak kolay anlaşılır olması),
- Algılanabilir bilgi (tasarımın çevresel koşullara ve kullanıcının duyu-sal yeteneklerine bağlı olmadan, gerekli bilgiyi kullanıcıya etkin olarak iletebilmesi),
- Hatalara dayanım (tasarımın kaza ya da istemdişi hareketlerin kötü sonuçlarını en aza indirebilmesi),
- Düşük fiziksel çaba (tasarımın en az yoromla etkin ve rahat olarak kullanılması),
- Yaklaşım ve kullanım için yer ve boyut (kullanıcının bedensel boyutu, duruşu ve hareket yeteneğinden bağımsız olarak yaklaşım, uzanım, çalıştırma ve kullanım için uygun boyut ve yer sağlanması)

Balgat ek binasının bu ilkeleri karşılamakta zorlandığı açıktır.

Binada her biri 13 kişilik dört asansör vardır, bu asansörlerin biri hakimlere ve savcılara, biri de avukatlara tahsis edilmiş durumdadır. 13 katlı binada vatandaşlar gitmeleri gereken yere ulaşmak için kalan iki asansörü beklemek ya da dar merdivenlerden yürümek/yukarı çıkmak zorundadır. Bu da kullanıcılara adalete erişimin zorlu bir süreç olduğuna dair bir mesaj iletir. Aynı zamanda adalete erişim mekanizmalarındaki aksaklıkların fiziksel ve mekansal ifadesidir. Adli süreçlerden sonuç almak fiziksel ve manevi olarak yorucudur.

Fotoğraf 6: Balgat Adliyesi'nde bir koridor.

Katlar karmaşık bir düzendedir. Genellikle bir sorun sebebiyle adliyeye gelmiş olan kişi için mekanın karmaşıklaşması, sorunun çözümünü de karmaşıklaştırmaktadır. Koridorlarda sıralı ve kapalı kapılar, bu odalarda çalışan hakim, savcı ve adliye personelinin bulunamaz ve erişilemez olduğunu gösterir ve adalet mekanizmalarında bilinmezliği vurgular.

Duruşma salonları oldukça küçüktür ve duruşma salonu içinde ya da dışında bekleyecek, oturacak bir yer mevcut değildir. Duruşma salonlarının fiziksel yapısı yargılamanın aleniyeti ilkesinin hayata geçişini de engellemektedir. Aleniyet ilkesi mahkemelerin denetimini sağlamaya yönelik bir işleve de sahiptir. Gizli yargılamaların yaratabileceği sakıncaları bertaraf eder,

yargının bağımsızlığını ve tarafsızlığını sağlamak amacıyla benimsenmiştir.^[84] Dolayısıyla aleniyet, sadece tarafların değil, kamuoyunun yargıya olan güvenini de artıran bir ilkedir. Ancak Balgat adliyesinin fiziksel koşulların aleniyete müsaade etmediği görülür. Ayrıca bu küçük ve dağınık mekanlar önemsizliği, labirent şeklinde koridorlar hukuk sisteminde kaybolmayı yananamlar. Usul işlemlerindeki karmaşıklıklar, hukuk profesyonellerine özgü dilin bilinemezliği yanında mekan da önemsizliği pekiştirir ve insanlar yollarını bulmakta güçlük çekerler.

Genel olarak Ankara'da adliyelerin parçalı yapısı önemli bir sorundur. Adliye binalarına erişimin parasal ve zamansal maliyeti, vatandaşlar açısından, adalete erişimin önemli unsurlarından biridir. Adliyede herhangi bir işi olanlar açısından Balgat adliyesinin yeri, kolay ulaşım sağlanabilecek bir yerde değildir. İşyerlerinin ve hanelerin dağılımı düşünüldüğünde, adliyeye gitmek için en az iki toplu taşıma aracı kullanmak zorunludur. Binanın yerine dair seçim, adalet hizmetlerine erişim için para ve zaman harcanması gerektiği algısını pekiştirir. Uygulamaya bakıldığında da hukuksal işler zaten maliyeti yüksek ve zaman alan işlerdir.

Adliyeye gelen vatandaşın ilgili birime ulaşmasını kolaylaştıracak bir yapının eksikliği hissedilmektedir. Yine kafeterya, temiz tuvalet, bebek bakım odası gibi sosyal alanların eksikliği göze çarpmaktadır. Özel gereksinimli bireylerin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik imkanlar yoktur. Bu da aslında adalet beklentisinde olan insanların bu süreçte bazı temel ihtiyaçlarını gideremeyecekleri anlamına gelir ve insanlar bu yolla da süreçten dışlanırlar.

Adalete erişim sürecinden hukuk dilinin karmaşıklığı, hukuksal bilgiye erişimdeki yetersizlikler nedeniyle dışlanan vatandaşlar, mekansal olarak da bu dışlanmayı hissederler. Bu dışlanma durumu sadece vatandaşlara özgü değildir. Avukatlar da, çeşitli sebeplerle bu sürecin dışında kalırlar. Örneğin Ankara adliyesinin yedi farklı binada hizmet vermesi nedeniyle, farklı mahkemelerde duruşmaları olan avukatlar oldukça şikayetçidir. Bu sadece avukatlar için değil, vatandaşlar açısından da sorundur. Ankara Barosu, avukatlar açısından bu sorunu sürekli gündeme getirmiş, konuyla ilgili basın açıklamaları yapmış ve avukatlar birçok kez durumu protesto etmiştir. Bir yandan adliyeler avukatların çalışma mekanlarıdır. Adliye olarak

[84] Nesibe Kurt Konca, "Medeni Usul Hukukunda Aleniyet İlkesinin Sınırlandırılması", *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 4, sy 2 (05 Ağustos 2016): 67.

tasarlanmamış ama adliye ‘oldurulan’ binalarda, avukatlar, mekanı bir çalışma alanı olarak kullanamamaktadır. Adliye olarak kullanılan bina, avukatların çalışma alanı olarak tasarlanmamıştır. Örneğin küçük odalardan ibaret mahkeme kalemlerinde dosya incelemek için yer yoktur. Aslında bu da mekan vasıtasıyla avukatın dosya inceleme hakkının sınırlandırılmasıdır. Ankara Barosu, yeni bir adliye için bir öneri belgesi oluşturmuştur. Bu belgede yeni yapılacak adliyenin nasıl olması gerektiğine dair tespitler, esasen ihtiyaçların ifadesidir. Her şeyden önce yeni bir adliyenin yapımına, tüm muhatapların katılımı önemsenmelidir. Örneğin Balgat Adliyesinin seçiminde hangi kriterlerin kullanıldığına dair yazılı soru önergesinin cevabında “asliye ticaret ve iş mahkemelerinin taşınması için bu binanın seçilmesinin özel bir nedeni yoktur” denmiştir. Adli hizmetlere özgülenmeksizin hizmete giren bir binanın, yargı sisteminin en önemli unsurlarından biri olan avukatların ihtiyaçlarını karşılayamayacağı açıktır. Mekanın kullanımıyla verilen mesaj, avukatların bu süreçte yerleri olmadığı yönündedir. Hukuk uygulamasına bakıldığında, avukatlar yargı mekanizmasında savunmayı temsil etmelerine rağmen soruşturmalar, yetkilerin kısıtlanması ya da ortadan kaldırılması, hakim ve savcılardan daha alt bir statüye mahkum edilmeleri gibi usul ve pratiklerle süreçten dışlanırlar ve yok sayılmak istenirler.

Balgat Adliyesini hakim, savcı ve adliye personelinin gözünden değerlendiren bir çalışma henüz yok. Adliyede ferah, gün ışığından faydalanılabilen yer sayısının azlığı, zayıf havalandırma, yazın sıcak, kışın soğuk havanın dengelenememesi, mahkeme kalemi olarak kullanılan odaların küçüklüğü, adliye personelinin iş hacmine göre yetersiz alanlar, binanın bulunduğu muhitin adliye personelinin dinlenmesi ve ihtiyaçlarını gidermesi için uygun olmaması gibi sorunlar göze çarpıyor. Tek belirleyici olmamakla birlikte, fiziksel mekan, mahkemelerin görünümünü, personelin davranışını ve yargılama sürecinin tonunu belirleyeceğinden, hizmet alanların bundan etkilenmesi de beklenir.^[85]

---

[85] Mustafa Tören Yücel, *Türkiye’de Yargının Etkinliği* (Ankara: Türkiye Barolar Birliği, 2008), s. 23.

SONUÇ YERİNE

Adliyelerin adaletin mülkün temeli olduğunu tüm cismani varlıkları ve manevi mesajlarıyla bize hatırlattıkları günler geride kalıyor. Eskinin iktidar, adalet ve güç sembolü büyük adliye sarayları yerini, dağınık, parçalanmış, kiralık, sıradan, rezidanstan bozma binalara, “adalet saraylarına” bırakıyor. Bu yeni model adliyelerin adalet hizmetlerinin muhataplarına vaatlerini açığa çıkarmak ve mevcut hukuk uygulamasına dair çeşitli ipuçlarını adliye mekanlarında bulmak mümkündür.

Mekan ve hukuk ilişkisi bağlamında, adliyeler, modern hukukun çeşitli varsayımlarına dair mesajların iletildiği yerler olmuşlardır. Ankara adliyeleri tarihine bakıldığında da, mimari açıdan mekanlar ile kamusalığa dair yeni bir anlayışın, yeni devlet fikrinin inşası için en azından çabaladığı görülecektir. Hukukun eşitlik, evrensellik, tarafsızlık gibi iddialarının sorgulandığı, bir yandan da bu ilkelerin kitleleri ikna etmesine gerek duyulmadığı, uygulamada farklılıklar olsa da refah politikalarının tasfiyesi sürecinde epey yol alındığı, hukuk alanında özelleştirme ve deregülasyonun hakim olmaya başladığı bir zamanda, hukuksal işler için kullanılan adliye mekanlarının söylecekleri vardır.

Mekanların yananamları bakımından Ankara ilindeki Balgat Adliyesini ele aldığımızda, binanın kentteki konumunun, bina girişinin, iç tasarımının, kullanım alanlarının hem vatandaşlar hem avukatlar açısından deneyimi, hukuk uygulamasını yansıtır. Anlaşılmaz hukuk dili, karmaşık usul işlemleri, hukuk alanında oyunun kurallarına dahil olamamak gibi sebeplerle süreçten dışlanan insanlara, binaya erişim, binanın yetersiz olanakları, tasarımın karmaşıklığı sonucu iş görmenin zorluğu mekanda sürekli olarak vurgulanmaktadır. Küçük ya da önemsiz hissettirilen işlerin sahibi olarak vatandaşlar için adalet, ulaşılması zor, kapalı kapılar ardından cereyan eden ve sürekli bir belirsizliğin hakim olduğu bir olgu olarak mekanda deneyimlenmektedir. Yargı alanından çeşitli yollarla dışlanan avukatlar da, adliyenin kendilerine ait bir çalışma mekanı olması için gereken unsurlardan yoksun olmaları, parçalı adliye yapısı gibi sebeplerle, adliye mekanında yok sayılırlar. Mekanın tasarımı ve kısıtlılıkları sebebiyle adliye, adalet fikrini oluşturan unsurlardan biri haline gelmiştir.

Dünya ve toplumlar hızla değişirken yasal düzenlemeler bu değişimi genellikle geriden takip eden bir alan olarak görülür. Hukuktaki her belirgin

yenilik, çoğunlukla bir dönemin kapanışını simgeler. Öte yandan değişim sürecinde çeşitli eğilimlerin etkisinin arttığını görebiliriz. Yasa değişikliklerinden, yorum farklılaşmasından, sözcüklerin değişmesinden dünyadaki değişimin hukukta nasıl bir etki yarattığını izleyebiliriz. Mekan da içiyle ve dışıyla, kısıtlılıklarıyla bu etkinin izlenebildiği, hukuka dair belirli bir düşüncenin dışı vurduğu bir yerdir.

KAYNAKÇA

Akman, Şefik Taylan. *Hukuk ve Politika İlişkisi- Hukukun Ekonomi Politik Analizi ve Liberal Hukuk Düzeninin Eleştirisi*. Ankara: İmge Kitabevi, 2016.

Akyüz, Sevil İnci, ve Ahmet Erdem Akyüz. “Zamanda Yolculuk–Ankara Adliye Binaları”. *Ankara Barosu Dergisi* 68, sy 2010/4 (2010): 261-63.

Alsaç, Üstün. “Türk Mimarlık Düşüncesinin Cumhuriyet Devrindeki Evrimi”. *Mimarlık*, sy 11-12 (Kasım-Aralık 1973): 12-25.

“Adliye Sarayı”, 1926, Koç University Suna Kıraç Digital Library, ID No: 0135, <http://cdm21054.contentdm.oclc.org/cdm/ref/collection/FKA/id/205>, E.T. 30/06/2019

Akal, Cemal Bali. *Hukuk Nedir?* Ankara: Dost Yayınları, 2017.

“Ankara Adliye Sarayı Proje Yarışması”. *Mimarlık*, sy 3 (Mart 1974): 16-21.

“Ankara Mimarlık Rehberi 2002”. Ankara: Türk Serbest Mimarlar Müşavirler Derneği, 2002.

Aslanoğlu, İnci. *Erken Dönem Cumhuriyet Mimarlığı (1923-1938)*. Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Basım İşliği, 1980.

Batuman, Bülent. “Okul Cephelerinden “Cumhurbaşkanlığı Sarayı”na: Mimari Temsil Olarak Osmanlı-Selçuklu ve Ulusun Millet Olarak (Yeniden) İnşası”. *Arredamento Mimarlık*, 2014.

Branco, Patrícia. “Questioning the Connection Between Access to Law and Justice and Courthouse Architecture”. *Oficina do CES*. Portekiz: Centre for Social Studies, University of Coimbra, Eylül 2010.

Brigham, John. *Materail Law- A Jurisprudence of What's Real*. Philadelphia: Temple University Press, 2009.

Clarkson, Carrol. *Drawing the Line- Towards an Aesthetics of Transnational Justice*. New York: Fordham University Press, 2014.

Cotterrell, Roger. *Hukukbilimin Politikası- Hukuk Felsefesine Eleştirel bir Giriş*. Çeviren Saim Üye. İstanbul: Pinhan, 2018.

Cover, Robert M. “Foreword: Nomos and Narrative”. *Harvard Law Review* 97 (1984 1983): 4.

Demirkan, Halime. “Mekânlarda Erişilebilirlik, Kullanılabilirlik ve Yaşanabilirlik”. *Dosya 36- TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi*, 2015.

Eco, Umberto. *Mimarlık Göstergebilimi*. Çeviren Fatma Erkman Akerson. İstanbul: Daimon, 2019.

Edgeworth, Brendan. *Law, Modernity and Postmodernity*. Ashgate, 2003.

Eldem, Sedat Hakkı. “Millî Mimari Meselesi”. *Arkitekt*, sy 9-10 (1939): 220-23.

Elveriş, İdil. “Adalet Hizmeti? İstanbul Adliyelerinde Gözlemler”. İçinde *Adalet Gözet: Yargı Sistemi Üzerine Bir İnceleme*, editör Seda Kalem, 71-104. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2009.

Ergut, Elvan Altan. “Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı: Tanımlar, Sınırlar, Olanaklar”. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 7, sy 13 (2009): 121-30.

Family Court of Australia. *Court User Satisfaction Survey*. Federal Circuit Court of Australia, 2015.

Gregotti, Vittorio. *Mimarlık Üzerine 17 Mektup*. Çeviren Alp Tümertekin. İstanbul: Janus, 2016.

Hatipoğlu Aydın, Duygu. *Güvencesiz Adalet: İşçilerin Hukuk Deneyimi Üzerine Bir Temellendirilmiş Kuram Çalışması*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2018.

Işık, Oğuz. “Değişen toplum/mekan kavrayışları: Mekanın politikleşmesi, politikanın mekansallaşması”. *Toplum ve Bilim Dergisi*, sy 64-65 (1994): 7-38.

Jeffrey, Alex. “Legal Geography 1: Court Materiality”. *Progress in Human Geography*, 2017, 1-9. <https://doi.org/10.1177/0309132517747746>.

Kayhan, Fahrettin. “Yargısal Mekan Politikalarının Yargı İşlevine Etkileri”, 4:309-318. Ankara: Ankara Barosu, 2006.

Kurt Konca, Nesibe. “Medeni Usul Hukukunda Aleniyet İlkesinin Sınırlandırılması”. *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 4, sy 2 (05 Ağustos 2016): 65-96.

Lefebvre, Henri. *Mekanın Üretimi*. Çeviren Işık Ergüden. İstanbul: Sel Yayıncılık, 2014.

Merry, Sally Engle. *Getting Justice and Getting Even: Legal Consciousness among Working-Class Americans*. Chicago: University of Chicago Press, 1990.

Mohr, Richard. “In Between: Power and Procedure Where the Court Meets the Public Sphere”. *The Journal of Social Change and Critical Inquiry*, sy 1 (1999). https://www.academia.edu/1004516/In_Between_Power_and_Procedure_Where_the_Court_Meets_the_Public_Sphere.

Monnier, Gerard. *Mimarlık Tarihi*. Çeviren İsmail Yerguz. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2013.

Mulcahy, Linda. “Architects of Justice: The Politics of Courtroom Design”. *Social & Legal Studies* 16, sy 3 (2007): 383-403.

———. *Legal Architecture: Justice, Due Process and the Place of Law*. Routledge, 2010.

Olguntürk, Nilgün. “Evrensel Tasarım: Tüm Yaşlar, Farklı Yetenekler ve Çeşitli İnsanlık durumlar İçin Tasarım”. *Dosya 4- TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi*, 2007.

Ödekan, Ayla. “Mimarlık ve Sanat Tarihi (1908-1980)”. *Çağdaş Türkiye 1908-1980* içinde, 5. baskı, 505-90. Türkiye Tarihi 4. İstanbul: Cem Yayınevi, 1997.

Pencak, William, ve Anne Wagner. *Images in Law*. Routledge, 2016.

Psarra, Sophia. *Architecture and Narrative-The Structure of Space and Cultural Meaning in Buildings*. New York: Routledge, 2009.

Sayar, Zeki. “Kiracı Devlet Müesseseleri”. *Arkitekt*, sy 1 (1938): 30.

Shapiro, Martin M. *Courts-A Comparative and Political Analysis*. Chicago: The University of Chicago Press, 1981.

Spaulding, Norman. “The Enclosure of Justice: Courthouse Architecture, Due Process, and the Dead Metaphor of Trial”. *Yale Journal of Law & the Humanities* 24, sy 1 (08 Mayıs 2013). <http://digitalcommons.law.yale.edu/yjlh/vol24/iss1/16>.

Tekeli, Doğan. “Cumhuriyetin Binaları”. *Türkiye Mühendislik Haberleri*, 2006.

Topçubaşı, Lütfi. “Milano Adalet Sarayı”. *Arkitekt*, sy 193-194 (1948): 21-32.

Tschumi, Bernard. *Mimarlık ve Kopma*. Çeviren Alp Tümertekin. İstanbul: Janus Yayıncılık, 2018.

Uludağ, Alican. “Kiralık Adalet”. *Cumhuriyet Gazetesi*, 05 Ağustos 2017. http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/796498/Kiralik_adalet.html#. (E.T. 28.06.2019)

Uzun, Ertuğrul. *Hukuk Göstergelimi*. İstanbul: Nora Kitap, 2017.

Yavuz, Yıldırım. “Cumhuriyet Dönemi Ankara’sında Mimari Biçim Endişesi”. *Mimarlık*, sy 11-12 (Kasım-Aralık 1973): 26-44.

“Yazılı soru önergesi cevabı”. Adalet Bakanlığı Kanunlar Genel Müdürlüğü, 15 Aralık 2016. <https://www2.tbmm.gov.tr/d26/7/7-2024sgc.pdf>.

Yücel, Mustafa Tören. *Türkiye’de Yargının Etkinliği*. Ankara: Türkiye Barolar Birliği, 2008.

FOTOĞRAFLAR

1. United States Supreme Court Building, https://en.wikipedia.org/wiki/United_States_Supreme_Court_Building#/media/

2. Ankara Adliye Sarayı, 1926, <http://cdm21054.contentdm.oclc.org/cdm/ref/collection/FKA/id/205>

3. Ankara Adliye Sarayı, Sıhhiye.

4. Ankara Adliyesi Balgat Ek Binası. (Fotoğraf yazar tarafından çekilmiştir.)

5. Ankara Adliyesi Balgat Ek Bina Giriş kapısı. (Fotoğraf yazar tarafından çekilmiştir.)

6. Balgat Adliyesi’nde bir koridor. (Fotoğraf yazar tarafından çekilmiştir.)